

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

В статті розглянуто основні проблеми фінансового забезпечення розвитку малого бізнесу. Наведено порівняльний аналіз кредитних ліній для підтримки підприємництва, які фінансуються за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій. Автори також порушили питання стимулювання розвитку підприємництва на регіональному рівні.

Ключові слова: малий бізнес, середній бізнес, кредитні лінії, іноземні інвестиції.

Формування ринкової системи в сучасних умовах безпосередньо пов'язане з розвитком підприємницької діяльності в усіх сферах економіки. Важливим напрямом економічної політики в сучасних умовах є підтримка малого та середнього підприємництва. Як зазначено в Програмі “Україна – 2010”, яка була розроблена для виконання розпорядження Президента України від 26.02.98 р. № 43, “малі та середні підприємства завдяки гнучкості та чутливості до змін попиту і його диверсифікації, готовності до сприйняття технологічних інновацій можуть розширювати асортимент продукції за незначних капіталовкладень і сприяти продуктивній зайнятості населення” [9]. Малі підприємства завдяки загальновищезначим перевагам – мобільності, здатності до швидкого пристосування до змін споживчого попиту, порівняно невисокому рівню експлуатаційних витрат – сприятимуть зниженню диспропорцій на товарних ринках, стимулюватимуть розвиток конкуренції, забезпечуватимуть створення додаткових робочих місць і скорочення безробіття. Очікується, що у 2010 році кількість працюючих у сфері малого та середнього бізнесу становитиме не менш ніж 50 відсотків зайнятого населення.

Слід зазначити, що кількість підприємств, які діють в Україні, становить близько 3073 тисяч. Розподіл підприємств залежно від кількості зайнятих наведений в табл. 1.

Із загальної кількості підприємств 2 млн. 650 тис. – це самозайняті особи¹, які підтримують себе виробництвом і/або розповсюдженням і продажем продукції на місцевих ринках. Зазначимо, що більше, ніж 3 млн. підприємств є малими (з кількістю зайнятих 50 або менше робітників), в той час як лише 33169 належать до категорії середніх підприємств (51-250 зайнятих) і 10851 підприємство належить до великих (де кількість зайнятих перевищує 250 чоловік). Крім того, 11,6 % зайнятих на підприємствах, які виробляють товари та послуги для продажу, ідентифікуються як працівники неофіційної економіки. На думку фахівців, існують певні передумови перетворення “мікрокомпаній” на ефективні форми середнього бізнесу. Проаналізувавши дані табл. 1, можна зробити висновок, що фірми малого і середнього бізнесу в Україні налічують більшу кількість зайнятих, ніж компанії

¹ Самозайнята особа (за кількісною ознакою позначається як фірма з нульовою кількістю найманих робітників) – власник підприємства, яким керує дана особа і забезпечує зайнятість для себе самої (Прим. авт.)

Структура діючих підприємств в Україні залежно від кількості зайнятих*

Група підприємств за кількістю зайнятих	Кількість підприємств	Кількість зайнятих на підприємствах даної групи	Кількість зареєстрованих підприємств (в % від загальної кількості підприємств даної групи)	Кількість зайнятого населення на підприємствах даної групи (в % від загальної кількості зайнятих)
Самозайняті особи	2651433	2651435	24,6	33,9
1 – 5	148976	516947	37,6	
6 – 10	104608	850460	94,1	
11 – 50	123757	3189226	99,5	
51 – 250	33169	4206444	99,5	19,8
250 і більше	10851	9822542	99,4	46,3
Всього	3073244	21237054 (52,0 % населення від 15 років і старше)	–	100,0

* За даними досліджень Київського міжнародного інституту соціології [10].

великого розміру. У більшості країн світу у компаніях малого та середнього бізнесу зайнято від 50 до 90 відсотків від загальної кількості зайнятих. В Україні цей показник дорівнює 53,7 відсоткам.

Державна фінансова підтримка малого підприємництва надалі надаватиметься шляхом створення сприятливих умов для залучення інвестицій і накопичення капіталу в цьому секторі економіки. В умовах переходу до ринкових відносин існують три шляхи створення малих підприємств:

- виділення малих підприємств із великих шляхом демонополізації і роздрібнення державних підприємств та їх приватизації;
- перехід малих підприємств із державної у приватну власність шляхом приватизації;
- створення нових малих підприємств.

Так, зокрема, розширення корпоративного і приватного секторів економіки спостерігається внаслідок активізації процесів приватизації. Станом на 01.10.99 р. форму власності змінили 65,3 тис. підприємств та організацій, в т.ч. з 1994 по 1999 р. – 61,7 тис. Нині понад 70 відсотків загального обсягу промислової продукції виробляється на недержавних підприємствах. На основі подальшого розвитку відносин власності планується підвищити частку приватного та корпоративного секторів в структурі ВВП як мінімум до 75-80 відсотків. [10] Здійснюватимуться заходи щодо завершення у 1999-2000 роках приватизації об'єктів АПК та малої приватизації, протягом наступних п'яти років – об'єктів соціальної сфери (передусім, через аукціони з продажу збиткових готелів, санаторіїв тощо). За прогнозами, вже до 2002 року за рахунок цього джерела має надійти інвестицій на суму близько 1,4 млрд. грн. і 595 млн. дол. США. [9] У недержавному секторі зайнятий кожний восьмий із працездатного населення. Однак необхідно зазначити й те, що

ефективність функціонування підприємницьких структур всіх форм власності в Україні нижча, ніж у розвинутих країнах світу. Крім того, починаючи з 1995 р., темпи зростання кількості малих підприємницьких структур постійно знижується. Кожне третє мале підприємство самоліквідується, не розпочавши практичну діяльність.

В основних напрямках соціально-економічного розвитку країни протягом 2000-2004 рр. наголошується на необхідності розробки та скорішого впровадження додаткових заходів, спрямованих на стимулювання приватної ініціативи та малого підприємництва, а саме:

- заснування за участю держави кредитно-гарантійної установи для: стимулювання малого підприємництва, створення механізмів іпотеки, пільгового кредитування новостворених малих підприємств;
- застосування механізмів пільгової оренди малими підприємствами виробничої (в т.ч. інноваційної) сфери вільних (незавантажених) виробничих потужностей та обладнання державних підприємств;
- залучення малих підприємств до участі у державо-власних, в т.ч. для потреб Збройних Сил та правоохоронних органів;
- спрощення системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва;
- державний захист малих підприємств та торговців від кримінального рекету та бюрократичного тиску;
- запровадження у регіонах посад уповноважених Президента України з питань підприємництва;
- реалізація національно-освітньої програми з питань підприємництва;
- розгляд у невідкладному порядку Верховною Радою законів "Про державну підтримку малого підприємництва", "Про національну програму сприяння роз-

витку малого підприємництва (2000-2004 рр.)”, “Про захист економічної конкуренції”.

Таким чином, особлива увага приділятиметься вдосконаленню механізму фінансової підтримки підприємництва (зокрема, наданню державних гарантій, запровадженню системи пільгового кредитування та спрощеній системи оподаткування і т. ін.), що може бути ефективним за умови більш широкого використання недержавних джерел фінансування. Слід зазначити, що до основних джерел фінансової підтримки розвитку підприємництва належать:

- кредитні лінії міжнародних фінансових установ;
- цільове державне фінансування;
- кошти спеціалізованих установ фінансової підтримки підприємництва.

На жаль, вітчизняні банківські установи не зорієнтовані на кредитування вітчизняного товаровиробника через такі основні причини:

- незадовільний фінансовий стан багатьох підприємств;
- необхідність надання ліквідного заставного забезпечення;
- переваги короткострокового кредитування перед довгостроковим в умовах економічної невизначеності;
- високий рівень відсоткової ставки за банківськими кредитами;
- обмежену кількість інвестиційно привабливих проектів, рівень розробки яких відповідає міжнародним вимогам.

Більш детальний аналіз існуючих можливостей використання коштів міжнародних фінансових установ для підтримки малого бізнесу на основі мікрокредитування дозволяє з'ясувати, що основними “фінансовими донорами” для невеликих приватних підприємств в Україні є Німецько-український фонд, ЄБРР, Фонд Євразія. Порівняльний аналіз умов отримання мікрокредитів через зазначені фінансові установи наведено в табл. 2.

В Україні для підтримки розвитку виробництва діють кредитні лінії, відкриті 6 іноземними кредитними інститутами: ЄБРР, Світовим Банком, Німецько-українським фондом, Чеським банком, Німецькою кредитною установою з реконструкції (KfW), Агентством міжнародного розвитку США (USAID). Але для мікрокредитування використовуються кошти ЄБРР, Німецько-українського фонду, Фонду Євразія (на основі залучення коштів USAID). Основні банки з обслуговування кредитних ліній, в т.ч. для мікро-суб'єктів підприємництва (де кількість працюючих не перевищує 100 осіб) – “Укресімбанк”, “Приватбанк”, “ВАБанк”, “Україна”, “Аваль”, “Ажіо”, “Київ-Приват”, “Мрія”, “Надра”, “Український кредитний банк”, “Західноукраїнський кредитний банк”. На думку фахівців, сьогодні лише близько 15 банківських установ можуть бути залучені до обслуговування кредитних ліній. Основними вимогами до банків є:

висока репутація і відповідний рівень рентабельності їх діяльності; надійність; необхідність щорічного проходження міжнародного аудиту. Зазначимо також досить жорсткі умови попереднього відбору і обмежену сферу можливого використання мікрокредитування – в основному, для фінансової підтримки малого бізнесу сфери торгівлі і послуг. Наприклад, попередній відбір для фінансування за кредитною лінією ЄБРР проходить в середньому лише один з 200 потенційних проектів. Можна навести чимало прикладів низького рівня підготовки і розробки інвестиційних проектів, які надаються з метою отримання інвестицій. Так, для участі в Міжнародному форумі “Інвестиційні проекти для України” в березні 1996 року у Відні було подано 758 проектів, з яких, за оцінкою експертів UNIDO, тільки 97 мали інвестиційний потенціал, а повністю готових для вивчення інвесторами взагалі не було [3]. За даними ЄБРР, частка задовільних проектів з країн ЦСЄ та СНД в загальній масі протягом 1995-1997 рр. складала не більше 25 %.

Найбільш дешеві кредити надаються Світовим банком. Беручи до уваги той факт, що діяльність ЄБРР з моменту його заснування не була зорієнтована на отримання прибутку, то маржа за його кредитами дорівнює всього 0,5-1,0 %. Кредити Світового банку реалізуються виключно через “Укресімбанк” переважно підприємствам-експортерам. Вибір “Укресімбанку” в якості банку-агента пояснюється ще й тим, що повернення кредитів гарантується урядом.

Зазначимо, що угода про відкриття першої кредитної лінії в розмірі 100 млн. ЕКЮ для підтримки малого і середнього бізнесу була підписана між НБУ і ЄБРР в грудні 1994 року. Кредитна лінія для підтримки малого і середнього бізнесу (МСП-1) для підприємств з кількістю працюючих до 500 робітників почала діяти з березня 1995 року.

За період з березня 1995 по травень 1999 року було профінансовано 148 проектів різних галузей промисловості в 23 областях України. Більшість виданих за цей час кредитів за розміром становили від 500 тис. дол. США до 1 млн. дол. США. Галузева структура профінансованих проектів малого і середнього бізнесу за підтримкою ЄБРР (рисунок) свідчить про те, що найбільша їх кількість припадає на харчову промисловість (29,1 %), легку (8,1 %), деревообробну (8,1 %), транспортні послуги (8,1 %).

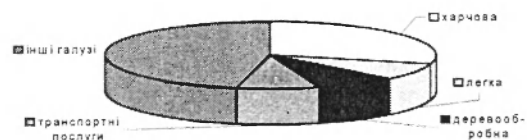

Рис. Галузева структура фінансування підприємств малого бізнесу в Україні за підтримкою ЄБРР

Використання іноземних інвестицій на основі програм мікрокредитування, як свідчать показники табл. 2, має певні обмеження щодо умов їх надання. Крім того, звертає на себе увагу недосконалий менеджмент обґрунтування інвестиційної привабливості українських проектів, про що ми вже зазначали раніше. Чисельні проблеми обумовлені

відсутністю в Україні єдиної державної установи, яка б координувала всю міжвідомчу діяльність по залученню іноземних інвестицій, а також виконувала певну роботу щодо юридичного, економічного, консалтингового забезпечення проектів. Питаннями іноземних інвестицій в Україні та їх ефективним використанням займаються такі структури:

Таблиця 2

Програми кредитування в Україні, здійснювані за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій

Кредитні лінії	Показники за напрямками кредитних ліній						
	обмеження за кільк. працюючих, чол.	відсоткова ставка	термін	обсяг	гарантії	додаткові умови	банки-агенти з обслуговування кредитної лінії
ЄБРР (МСП-2), мінісуб'єкти	до 100	до 19 % (в дол. США)	6 міс. - 1,5 р.	до 75 тис. дол.	застава до 100 % суми кредиту	-	"Приватбанк", "ВАБанк"
ЄБРР (МСП-2), мікросуб'єкти	до 20	до 19 % (в дол. США)	6 міс. - 1,5 р.	до 20 тис. дол.	застава до 100 % суми кредиту	-	"Приватбанк", "ВАБанк"
ЄБРР (МСП-1)	до 500	LIBOR+ 8 %	до 5 р.	50 тис. – 2,5 млн. дол. (макс. 5 млн. дол.)	застава не менше 200 % суми кредиту, банківська гарантія	фінансування проекту не менш ніж на 30 % за рахунок власних коштів	"Аваль", "Ажіо", "Приватбанк", "ВАБанк", "Україна", "Український кредитний банк", "Надра", "Західноукраїнський кредитний банк"
Німецько-український фонд (НУФ), мікросуб'єкти	до 20	23 % річних	6 міс. - 1,5 р.	до 15 тис. DM	майно	підприємство не повинно бути збитковим	"Аваль", "Ажіо", "ВАБанк", "Приватбанк", "Київ-Приват"
Німецько-український фонд (НУФ), мінісуб'єкти	до 250	18 % річних	6 міс. - 1,5 р.	до 50 тис. DM	майно	підприємство не повинно бути збитковим	"Аваль", "Ажіо", "ВАБанк", "Приватбанк", "Київ-Приват"
Фонд Євразія (на основі залучення коштів USAID)	до 100	18 % річних (в дол. США)	до 24 30 с.	до 100 тис. дол.	застава майна або записка, що дорівнюють сумі кредиту	обов'язкова участь підприємства у фінансуванні проекту	"Ажіо"
Лінія K fW (Німецька кредитна установа з реконструкції)	до 500	15 % річних (в DM)	1- 5 р.	50 тис. – 1 млн. DM	застава не менше 200 % суми кредиту	фінансування проекту не менш ніж на 20 % за рахунок власних коштів; валютна самокупність	"Укрексімбанк", "Мрія"
ЄБРР (Світовий банк реконструкції і розвитку)	підприємства-експортери	визначається індивідуально	до 5 р.	до 5 млн. дол.	-	фінансування проекту не менш ніж на 30 % за рахунок власних коштів; норма прибутковості – не менше 15 %	"Укрексімбанк"
"Комерчі банк" (Чеська республіка)	-	18-21 % річних	до 3 р.	від 100 тис. дол.	-	підприємство не повинно бути збитковим	"Аваль", "Ажіо", "ВАБанк", "Приватбанк", "Київ-Приват"

- Українська державна кредитно-інвестиційна компанія (створена відповідно до Указу Президента України від 08.08.1995 р. № 719/95);
- Національне Агентство України по реконструкції та розвитку (створене відповідно до Указу Президента України від 02.07.1996 р. № 493/96);
- Державний інвестиційно-кліринговий комітет (створений відповідно до Указу Президента від 29.01.1997 р. № 93/97);
- Палата незалежних експертів з питань іноземних інвестицій (створена відповідно до Указу Президента від 03.03.1997 р. № 200/97);
- Консультативна рада з питань іноземних інвестицій (створена відповідно до Указу Президента України від 11.04.1997 р. № 323/97).

Однією з актуальних проблем в процесі залучення іноземних інвестицій є також відсутність скоординованої участі українських підприємств в інвестиційних форумах, семінарах, конференціях, брак розуміння особливостей технології міжнародного співробітництва, проблеми визначення регіональних і галузевих переваг в процесі використання іноземних інвестицій.

Так, специфіка підприємництва в окремих галузях, насамперед, в АПК, робить неможливим вирі-

шення проблем розвитку підприємництва на основі лише використання програм мікрокредитів за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій. Водночас розробка механізму ефективної фінансової підтримки розвитку підприємництва в АПК потребує особливої уваги з огляду на те, що сільське господарство залишається однією з пріоритетних сфер для подальшого залучення іноземних інвестицій. Як свідчать наведені в табл. 3 дані, оцінка вартості створення одного робочого місця в сільському господарстві потребує залучення додаткових коштів порівняно з підприємствами інших галузей і ускладнюється необхідністю оптимізації територіальної структури сільськогосподарського виробництва.

Створення робочих місць у різних галузях економіки потребує певної кількості коштів (див. табл. 3). Слід відмітити, що якщо в середньому створення одного робочого місця на підприємствах малого бізнесу в 1997 році коштувало близько 4 тис. грн., що дорівнювало на той час близько 2 тис. дол. США, то для підприємств традиційних галузей цей показник за розрахунками фахівців складає близько 100 тис. дол. США. Так, наприклад, реалізація 40 інвестиційних проектів в Донецькій облас-

Таблиця 3

Оцінка вартості створення одного робочого місця в малому бізнесі України*

Галузі	Середній розмір статутного фонду малого підприємства, тис. грн.	Середня кількість штатних робітників у малому підприємстві, чол.	Оцінка вартості створення одного робочого місця, тис. грн.
В середньому по країні	32,4	8,7	3,7
Промисловість	35,7	12,6	2,8
Сільське господарство	220,0	11,9	18,5
Транспорт	47,8	11,2	4,3
Зв'язок	51,8	12,1	4,3
Будівництво	31,8	13,1	2,4
Торгівля та громадське харчування	23,5	6,7	3,5
Постачання та збут	35,1	11,9	2,9
Заготівля	21,4	6,0	3,6
ЖКГ	435,3	27,5	15,8
Побутове обслуговування населення	23,1	9,0	2,6
Наука	27,4	5,3	5,2

* За даними Держкомстату України. Розраховано: Основні показники діяльності малих підприємств за 1997 рік. – К.: Держкомстат України, 1998. – С. 68.

ті потребує коштів близько 186 млн. дол. США, внаслідок чого планується створення близько 1000 робочих місць.

На наш погляд, досить розгалужена сфера виробництва в Україні потребує додаткової розробки гнучких і ефективних заходів підтримки малого підприємництва із залученням коштів національного інвестора. При цьому першочерговим є вирішення наступних питань урахування галузевої і регіональної специфіки:

- оптимізація структури місцевого господарювання і більш повне використання місцевих ресурсів;
- підвищення технологічного рівня місцевих підприємств і створення конкурентного середовища;
- реалізація оптимальних форм взаємодії підприємств різних форм власності в регіоні на основі участі їх в реалізації регіональних і міжрегіональних програм.

До найважливіших напрямків фінансової підтримки підприємництва належать:

- санація збиткових підприємств та підприємств-боржників з урахуванням регіональної та галузевої специфіки і створення гнучких організаційних форм, орієнтованих на оптимізацію структури і підвищення ефективності виробництва;
- страхування діяльності малих підприємств;
- сприяння розвитку інститутів кооперативної самоорганізації на основі створення кредитних спілок та пошук форм їх ефективної взаємодії з іншими кредитними інститутами, в т.ч. кооперативними банками;
- посилення системи оподаткування для підприємницьких структур малого бізнесу виходячи з кінцевих результатів їх виробничо-господарської діяльності;
- забезпечення створення банку даних для подальшого застосування і розвитку інституту іпотечного кредитування.

В контексті регіонального огляду слід зазначити, що на початок 2000 року в Сумській області функціонувало і звітувало 2304 малих підприємств. При цьому на 10 тис. населення їх було створено 5,4 одиниці, а діє – 1,7. За галузевим напрямом малі підприємства зосереджені, головним чином, в торгівлі та громадському харчуванні (більше 50 %); за територіальним – в містах Суми, Шостка, Конотоп, Охтирка. Всього в малому бізнесі зайнято 38,6 тис. чол. (це кожний 17-ий працівник області).[6] В планах соціально-економічного розвитку Сумської області передбачено поступове збільшення кількості діючих малих підприємств з 2600 в 2000 році до 3600 в 2010 році, в основному, за рахунок використання спрощеної системи оподаткування малих підприємств, впорядкування дозвільної системи стосовно підприємництва, впровадження заходів подальшої дерегуляції. Відповідно прогнозується

збільшення чисельності працюючих в малих підприємствах в 2000 році до 26,5 тис. чол., що в цілому позитивно впливатиме на вирішення проблем безробіття в області.² Основні показники діяльності суб'єктів малого підприємництва області у 1998-2000 рр. наведені в табл. 4.

Значну увагу питанням розвитку малого та середнього бізнесу приділено в процесі розробки програми "Сумщина – 2010". При цьому наголошено, що підтримка малого підприємництва повинна інтегруватися з іншими складовими економічних реформ: приватизацією, демонополізацією, інвестиційною політикою, формуванням фондового ринку, створенням економічного механізму міжрегіональних відносин.

Відповідно до програми соціально-економічного і культурного розвитку області "Сумщина – 2010" формування нормативно-правової бази підтримки і розвитку підприємництва включає такі заходи:

- створення цілісної дворівневої системи законодавчого і нормативного забезпечення підтримки розвитку малого підприємництва на рівні області;
- нормативне закріплення часткової передачі функцій регулювання і контролю сфери малого бізнесу громадським об'єднанням підприємців (якість товарів і обслуговування, дотримання принципів добросовісної конкуренції, обов'язкова атестація управлінського персоналу малих підприємств, які претендують на фінансову чи технічну допомогу);
- залучення підприємницьких кіл до законотворчого процесу шляхом ефективного використання правових і організаційних можливостей спілок і асоціацій малого підприємництва.

Фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка малого підприємництва на обласному рівні на період до 2010 року передбачає:

- забезпечення повного переходу до універсальної "одноподаткової" чи патентної системи оподаткування всієї сфери малого підприємництва;
- створення регіональної системи лізингових послуг, франчайзингу, системи гарантування і страхування інвестиційних ризиків у малому підприємстві;
- формування системи фінансово-кредитних установ для підтримки малого підприємництва, які кредитують під відповідні державні гарантії оборотний капітал та інвестиційні проекти малих підприємств, створення відповідних умов для їх діяльності;
- створення системи антикримінального страхування малого підприємництва: особистого, малого тощо.

В галузі інформаційного забезпечення планується:

- створення широкої сітки освітніх та консалтингових структур для надання послуг підприємцям;

Таблиця 4

Показники діяльності окремих суб'єктів малого підприємництва Сумської області в 1998-2000 рр.

Показники	1998 рік	1999 рік (звіт)	2000 рік (прогноз)	2000 рік у % до 1999 року
Малі підприємства				
кількість, тис. од.	2,3	2,4	2,6	108,3
виручка від реалізації продукції (робіт, послуг), млн. грн.	712,8	885,0	1098,0	124,1
середньоспівкова чисельність працюючих, тис. чол.	23,0	24,5	26,0	106,1
виручка від реалізації продукції на одного працюючого, тис. грн.	30,9	36,1	42,2	116,9
Кооперативи				
кількість, тис. од.	0,02	0,02	0,02	100,0
виручка від реалізації продукції, (робіт, послуг), млн. грн.	1,9	2,3	2,6	113,0
середньоспівкова чисельність працюючих, тис. чол.	0,2	0,2	0,2	100,0
виручка від реалізації продукції на одного працюючого, тис. грн.	9,5	11,5	13,0	113,0

- забезпечення загальнодоступного безплатного пільгового чи платного (залежно від категорії підприємництва) інформаційного обслуговування малих підприємств з питань юридичного, комерційного та інвестиційного характеру;
- забезпечення можливості ведення за допомогою Системи інформаційного забезпечення бухгалтерського обліку, підготовки статистичних звітів та іншої документації для малого підприємництва.

Список літератури

1. Буряк Л.Д., Гапонюк М.А. Проблеми фінансового забезпечення розвитку малого бізнесу // Фінанси України. – 1999. – № 9. – С. 102-105.
2. Ляшенко В., Толмачова Г. Напрямки політики сприяння малого бізнесу на територіях пріоритетного розвитку в Донецькій області // Схід (East). – 1999. – № 4. – С. 39.
3. Майко В. Інвестиційний процес в Україні в динаміці українсько-британських стосунків // Науковий вісник (Збірник наукових праць УФЕІ). – 1998. – № 2. – С. 143-151.
4. Мале і середнє підприємництво України під мікроскопом дослідників // Україна-BUSINESS. – 23 лютого 2000 р. – С. 9.
5. Основні показники діяльності малих підприємств за 1997 рік. – К.: Держкомстат України, 1998.
6. Програма економічного і соціального розвитку області на 2000 рік. – Суми. 2000.
7. Програма “Україна – 2010”. – К.: Київська правда. – 1999. – 96 с.
8. Проект Програми соціально-економічного і культурного розвитку Сумської області на період до 2010 року “Сумщина-2010”. – Суми: Сумська обласна державна адміністрація, 2000. – 57 с.
9. “Україна – 2010” (конспект програми стратегічного розвитку). – К.: Медіа-центр “Профі”. 1999. – 38 с.
10. “Україна: поступ у ХХІ століття”. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000 – 2004 рр. Послання Президента України до Верховної Ради України // Сумщина. – 2 лютого 2000 р. – С. 1-4.
11. Щеглова Е. “Микроподдержка ЕБРР” // Украинская инвестиционная газета. – 8 июня 1999 г. – С. 22.

Summary

In the article the main problems of financial maintenance of development of small business are considered; the comparative analysis of demand lines of credit for support of business international financial organizations, financed at the expense of means is resulted; the questions of stimulation of development of business at a regional level are lifted.